

BELLETEN

Cilt: LXVIII

Aralık 2004

Sayı: 253

"SÜRİYE ŞİŞELERİ" NİN TAŞINMA BİÇİMLERİNE İLİŞKİN YENİ BİR BULGU

A. TUBA ÖKSE

Eski Önasya'da besin maddelerinin uzak mesafeye taşınması için pişmiş topraktan üretilmiş testi, anfora, şişe, çömlek, küp, matara gibi kaplar kullanılmıştır. Akdeniz kıyılarında bulunan çeşitli dönemlere ait batıklarda ele geçen anforalar ile ticari amaçlı olarak şarap taşındığı bilinmektedir¹. Kuzey Suriye'de ve Orta Fırat havzasında üretilen ve arkeoloji literatüründe yoğun buldukları bölgeye atfen "Suriye Şişeleri" olarak adlandırılan kaplarda ise iksir, melhem ya da parfüm saklandığı düşünülmektedir².

"Suriye Şişeleri" genellikle Kuzey Mezopotamya'nın ince nitelikli hamurdan üretilmiş ve sert pişirilmiş gri renkli seramiği içerisinde değerlendirilmektedir. Bu seramiğin başlıca teknik özelliği, hamurunun içinde bulunan minerallerin kristal yapısının değişip moleküller arasındaki gözeneklerin kapanması sonucu pekişmesi, bir başka deyişle taşlaşmasıdır. Pekişmenin oluşması için, kabın yaklaşık 1000° C üzerinde bir ısıda pişirilmesi ya da daha düşük ısıda uzun süre pişirilmesi gerekmektedir³. Bu kaplar, sertliklerinin taşı andırması nedeniyle "stone ware"⁴ olarak, sertliğin yanı sıra koyu gri rengi ve pekişmiş dokusunun bazalt kayaç yapısına benzerliği nedeniyle de "basalt ware"⁵ olarak adlandırılmışlardır. Pişmeden oluşan sertlik nedeniyle kaplara vurulduğunda ya da parçaları birbirine çarpıldığında çıkan ses, metal parçalarının birbirine çarpıldığında çıkarttığı ses-

¹ Grace 1961.

² Van Loon 1979: 111; Erkanal 1993: 143.

³ Kühne ve Schneider 1988: 111; Schneider 1994: 106 v.d.

⁴ Mallowan 1966: 91; Prag 1970: 78, 81.

⁵ Woolley ve Barnett 1952: 228.

leri andırmaktadır. Bu metalik tınlama ve bu seramik türünde üretilen kapların metalden üretilmiş kaplara benzeyen biçimleri nedeniyle, bunlara "metallic Ware"⁶, "metallische Ware"⁷ ya da "fine clinky ware"⁸ gibi adlar verilmiştir.

Kapların hamur ve yüzey renkleri genellikle koyu gri, gri ya da griye çalan renklerdedir. Bu özelliğinden dolayı bu seramiğe "black ware"⁹ ya da "schwarze Ware"¹⁰ gibi adlar verilmiştir. Rengin yanı sıra yüzey işlenişi de adlandırmada rol oynamıştır. Kap yüzeylerinin genellikle perdahlı ve koyu gri olması nedeniyle bu seramik türü "black / grey burnished ware"¹¹ olarak da adlandırılmıştır.

Bazı kapların yüzeyi yatay perdah izleriyle kaplanmış. Bu özelliğe sahip olan grup "grey spiral ring burnished ware"¹², "Graue Ware mit Spiralglatting"¹³ ya da "Graue Ware mit streifiger Glättung"¹³, "Graue Ware mit Ringpolitur"¹⁴ ya da "Graue Ware mit poliertem Ringmuster"¹⁵ gibi adlar altında anılmaktadır. Bu bezeme tarzının özellikle Habur bölgesinin batısında ve Orta Fırat havzasında yaygın olması¹⁶ nedeniyle bu grup "Euphrat-Ware"¹⁷, "Euphrat-Gruppe der metallischen Ware"¹⁸ ya da "Jezirah grey ware"¹⁹ olarak da adlandırılmaktadır. Yapım tarzı, bezeme tarzı ve biçimlerinin benzerliği nedeniyle bu kaplar, bölgenin "plain simple ware"²⁰ ya da "Einfache Ware"²¹ olarak adlandırılan fabrikasyon seramiğinin ince nitelikli grubu içerisinde de değerlendirilmektedir²².

⁶ Braidwood ve Braidwood 1960: 370; Thureau-Dangin ve Dunand 1936: 105.

⁷ Kühne 1976: 33-34; Hauptmann 1969/70: 41.

⁸ Schwartz 1988: 31, 41.

⁹ Woolley 1914: 91.

¹⁰ Moortgat 1965: 46-47; aynı yazar 1967: 38; Orthmann ve Rova 1991: 72 v.d.; Heinz 1992: 64.

¹¹ Woolley 1914: 91; Mallowan 1947: 29.

¹² Woolley 1914: 91; Thureau-Dangin ve Dunand 1936: 105; Woolley ve Barnett 1952: 228; Braidwood ve Braidwood 1960: 450; Mellink 1965a: 111; Prag 1970: 78-81; Spanos 1972: 20; Fielden 1977: 249; Abay 1997: 34, Ware 6.1.

¹³ Strommenger 1970a: 46; Kühne 1976: 35; Orthmann ve Rova 1991: 72 v.d.

¹⁴ Parzinger 1993: 279.

¹⁵ Spanos 1972: 84.

¹⁶ Kühne 1976: 56.

¹⁷ Orthmann ve Rova 1991: 75.

¹⁸ Fitz 1984: 124; Kühne ve Schneider 1988: 118.

¹⁹ Pruf 2000: 196.

²⁰ Braidwood ve Braidwood 1960: 435 v.d.

²¹ Kühne 1976: 73 v.d.

²² Campbell 2000: 56, 58.

Karkamış Barajı Kurtarma projesi kapsamında kazılan, Fırat nehrinin doğu kıyısında yer alan Gre Virike'de bir çocuk mezarında²³ ele geçen bir "Suriye Şişesi" (Ökse 2001: Nr. J9/0092/02), bu gruba girmektedir (Şekil 1, Resim 1-4). Gri²⁴ hamurlu, dış yüzeyi gri ve siyah alacalı olan kabın hamuru çok ince kum katkılı ve mikalıdır. Kırık görünümü ve sertliği, pekişmiş bir pişmeye işaret etmektedir. Kap çarkta biçimlendirilmiş ve düzgün yüzeyi yatay perdah izleriyle bezenmiştir. Kap 14.7 cm yükseklikte, omuzu 4 cm ve karnı 6.2 cm çaptadır. Oval biçimlendirilmiş gövdesi sivri dibe doğru genişleyen kabın boyun kısmı kısa (0.9 cm) ve dar (1.55 cm) olup, ağız kenarı dıştan çift boğumlu kalınlaştırılmıştır.

Gre Virike şişesi arkeoloji literatüründe "alabastron biçimli"²⁵ olarak adlandırılan tipe girmektedir. Bu tipin çekirdek bölgesi Torosların güneyinde, Habur havzasının batısında ve Amanos dağlarının doğusunda kalan bölgedir²⁶.

Bu tip şişeler Kuzeybatı Suriye'de Tell Hadidi LI ve EI mezarlarına²⁷, Wreide mezarlarına²⁸, Tall Bi'a'nın Akkad çağına tarihlenen 24/49:10 ve U:25 mezarlarına²⁹, Tawi T6 mezarına³⁰ ve Tell Amarna Erken Tunç III Çağı mezarlarına³¹ bırakılan kaplar arasında yer almaktadır. Tall Bi'a güney yamaçtaki eski saray ile yeni saray arasında kalan tabakada³², Tell Habuba-Kabira'da³³, Halawa 2 A'da³⁴, Tell Melebiya³⁵ ve Al Qitar'da³⁶ bulunan benzeri

²³ Ökse 2001: Nr. J9/028. Gre Virike'de bulunan kap, Berlin'de 2000 yılında düzenlenen Der Instrumentum. Tagung "Die Rolle des Handwerks und seiner Produkte in voschriftlichen und schriftlichen Gesellschaften im Vergleich" adlı kongrede "Eine 'syrische' Flasche mit Netzspuren" başlıklı bildiri ile tanıtılmıştır.

²⁴ Munsell kataloğuna göre gri hamur rengi: 10 YR 5/1, gri yüzey rengi: 10 YR 4/1 ve yüzeydeki siyah alacalı renk varyasyonu 7.5 YR 3/0.

²⁵ Kühne 1976: Abb. 65, Taf. 7:7; Schachner ve Schachner: 93 v.d., Form IIc; Abay 1997: 234, 386 v.d., 391 v.d., Flaschentyp III.

²⁶ Orthmann 1963b: Taf. 100; Kühne 1976: 65, Karte II; Kontani 1995: 114-115; Schachner ve Schachner 1995: 93 v.d.; Abay 1997: 34 v.d.

²⁷ Dornemann 1988: Fig. 15:18, 20:12.

²⁸ Orthmann ve Rova 1991: Abb. 18: W 54 A:79, 23: W 54 C:76.

²⁹ Spanos ve Strommenger 1993: 577-578.

³⁰ Kampschulte ve Orthmann 1984: Taf. 11:107, 108.

³¹ Woolley 1914: 87 v.d., Pl. 23:12.

³² Spanos ve Strommenger 1993: Pl. 105:2.

³³ Strommenger 1970a: 46-49, Abb. 12d; aynı yazar 1970b: 32, Abb. 10d.

³⁴ Orthmann 1981: Taf. 59: 28, 30; Jamieson 1993: 91, Fig. 3.

³⁵ Lebeau 1986: 26, 35, Taf. IV: 4; Spanos ve Strommenger 1993: 577.

³⁶ Sagona 1986: 109, 115-116, Fig. 3:2.

kaplar, yerleşim alanlarında ele geçen örnekleri oluşturmaktadır. Mari'deki İstar mabedinde bulunan bir şişe üzerinde kırmızı boya ile yapılmış file deseni bulunmaktadır³⁷.

Orta Fırat havzasında bu tip şişelere Kurban Höyük'te Erken Tunç Çağı IV ve Orta Tunç Çağı I'e tarihlenen Periode III³⁸ ve Periode IV³⁹, Titriş Höyük'te Kurban IV döneminde⁴⁰ ve Samsat Höyük batı yamacının XVII. tabakasında⁴¹ rastlanmıştır. Fırat nehrinin batısında bu tip şişelere Tell Mardikh II B 1 evresine ait, Erken Tunç Çağı IVa ya tarihlenen G sarayında⁴² ve Ansa-ri'de⁴³ rastlanmıştır.

Bu kapların en doğudaki örnekleri Balih havzasında Tell Djidle'nin Erhanedanlar Çağına tarihlenen 5. tabakasında⁴⁴, Tell Chuera'nın Erhanedanlar III ile III. Ur Çağı başlarına tarihlenen Ib tabakası ile F sarayının tahribat tabakasında⁴⁵ ve Tell Brak'ta Naramsin Çağına tarihlenen yapıda⁴⁶ ele geçmiştir.

"Suriye şişeleri"nin çekirdek bölgesinde bulunan örnekler genel olarak Erhanedanlar III Çağının geç evresine ve Erken Akkad Çağına aittir. MÖ. 3. binin son çeyreğine yerleştirilen⁴⁷ bu dönem Kuzey Mezopotamya için Erken Jezirah III b-V⁴⁸, Anadolu kronolojisine göre Erken Tunç Çağı III, Suriye kronolojisine göre Erken Tunç Çağı IV olarak adlandırılmaktadır. Çekirdek bölge dışında bulunan örnekler ya dışarıya ithal edilen şişelerden ya da bunların yerel çömlekçiler tarafından üretilen taklitlerinden oluşmaktadır.

Oval gövdeli "Suriye şişeleri" Amuq J evresinde Tell Açına VII⁴⁹ ve Tell Ta'yinat T8:4 de⁵⁰ ele geçmiştir. Tilmen Höyük III'd şişesi MÖ. 22-21. yüzyıl-

³⁷ Parrot 1956: 227-228, Fig. 109: 787.

³⁸ Algaze ve diğerleri 1990: 326, 380 v.d., Pl. 133:I; Marfoe ve diğerleri 1986: 136, Fig. 25:A.

³⁹ Algaze ve diğerleri 1990: Pl. 78:C.

⁴⁰ Algaze ve diğerleri 1990: 345; aynı yazarlar 1992, 56, 39, Fig. 11; aynı yazarlar 1995, 25, Fig. 26.

⁴¹ Abay 1997: 159, 197, 233, Abb. 229e.

⁴² Mazzoni 1985a: 11, Fig. 3:6-10; aynı yazar 1985b: 569 v.d., Fig. 6:3, 6, 7.

⁴³ Suleiman 1984: Pl. VII: 65.

⁴⁴ Mallowan 1946: 154, Fig. 12:16.

⁴⁵ Moortgat 1960: 6, Abb. 6; Kühne 1976: 64, Abb. 65, Taf. 7:7.

⁴⁶ Fielden 1977: Pl. XI:26.

⁴⁷ Schachner ve Schachner 1995: 87; Abay 1997: 197, 233, 342, Fig. 46.

⁴⁸ Lebeau 2000: Table III-V; Pruß 2000: 196.

⁴⁹ Woolley 1955: 313; Mellink 1962: 222; Heinz 1992: 41-43, 64, Taf. 47-49.

⁵⁰ Braidwood ve Braidwood 1960: 480, 521, Fig. 348.

lara⁵¹, Gedikli III a-f kremasyon mezarları⁵² ile Oylum Höyük mezarlarında⁵³ bulunan şişeler Erken Tunç Çağı III-IV'e tarihlenmişlerdir. Tarsus Erken Tunç Çağı III b tabakasında da Akkad Çağı sonrasına ve III. Ur Çağına tarihlenen ithal "Suriye şişeleri"nin⁵⁴ yanı sıra, bunların yerel taklitlerine de rastlanmıştır.⁵⁵ Amuq I evresinde yerel boyalı seramik türünde üretilen bir şişe⁵⁶ ile, Zalaquiyate⁵⁷ ve Hama J 2-3⁵⁸ buluntuları, yerel taklitlerden oluşmaktadır. Mari İstar mabedinin d tabakasında⁵⁹ ve Kisch⁶⁰ ile Fara'da⁶¹ bulunan "Suriye şişeleri", bu kap türünün güney sınırını oluşturur.

İthal örnekler kuzeyde Arslantepe VI D (MÖ. 2500-2100)⁶² ile Norşun Tepe'nin Erken Tunç III Çağına ait 8-6. tabakalarında⁶³ ele geçmiştir. Alabastron biçimli "Suriye şişeleri" Kültepe'nin 11-12. tabakalarında ele geçmiştir.⁶⁴ Aynı merkezin 11 b tabakasına ait bir mezarda bulunan taklit örnek, kazıma yatay çizgiler arasına yerleştirilen zigzag ile bezenmiştir.⁶⁵ Acemhöyük'ün Erken Tunç Çağı III'e tarihlenen IX. tabakasında⁶⁶ ve Alishar 14 T' den bir mezarda bulunan⁶⁷ küresel gövdeli şişeler de taklit ürünlerdir.

Bu kapların en batıdaki örnekleri Küllüoba'da bir kurban çukurunda bulunan bir şişe⁶⁸ ile yerel seramik türünde üretilmiş, üzerinde kazıma bir

⁵¹ Alkım, U. B. 1964: 174, Res. 26; aynı yazar 1965: 505-506; aynı yazar 1969: 283, 288.

⁵² Alkım ve Alkım 1966: 44-47, Fig. 32; Alkım, U. B. 1968: 100; Alkım, H. 1979: 91, 136, 140, Res. 27.

⁵³ Özgen 1989-90: 26, Fig. 1:5; Özgen ve diğerleri 1997: 62, Abb. 15:2, 3, 5, 7.

⁵⁴ Goldman 1956: 134, 154, Fig. 268:617.

⁵⁵ aynı eser Fig. 268: 614.616.

⁵⁶ Braidwood ve Braidwood 1960: 451, Fig. 348.

⁵⁷ Maqdissi 1987: 291, Fig. 4:3.

⁵⁸ Ingholt 1940: Pl. XII, 3; Fugmann 1958: 74, Fig. 93: 3 A 674, S. 77, Fig. 98: 3 A 647, 3 A 879.

⁵⁹ Parrot 1956: 209, 222, Pl. LXX, Fig. 100, Nr. 379, Fig. 107.

⁶⁰ Watelin 1934: 16, Pl. 16: 3.

⁶¹ Schachner ve Schachner 1995.

⁶² Mellink 1962: 226; aynı yazar 1965a: 117; Conti ve Persiani 1993: 363 v.d., 387, Fig. 12:12.

⁶³ Hauptmann 1969/70: 53, Abb. 12:9; aynı yazar 2000: 424, Abb. 7:11; Mellink 1992: 214.

⁶⁴ Özgüç, N. 1957: 68, 78, Abb. 27:81; Orthmann 1963b: 105, 11-12, Taf. 1:1/6; Özgüç, T. 1963: 34; aynı yazar 1986: 34, Ill. 3:3, 6, 7; Mellink 1965a: 113; Spanos 1972: 84; Öktü 1973: Taf. 58: I-k/01 ve 03.

⁶⁵ Mellink 1965b: 135; Öktü 1973: 265, 105, Taf. 58: I-k/02; Özgüç, T. 1986: Fig. 3:8.

⁶⁶ Özgen 1989: 409, Pl. 124:5, Fig. 39.

⁶⁷ von der Osten 1937: 171, 176, Fig. 168: d 2762, Pl. VIII; Orthmann 1963b: 91, Taf. 11.2173-2174.

⁶⁸ Efe 1999: 175, Çiz. 5:1.

çarpı motifi bulunan parça⁶⁹ ve Troia'da bulunan oval şişe⁷⁰ ile taklit bir örnektir⁷¹.

"Suriye Şişeleri"nin MÖ. 3. binin son çeyreğinde bu denli geniş bir alana dağılmış olması, içine doldurulan maddenin bölgelerarası ticaret kapsamında ihraç edildiğini ve bunların olasılıkla ticari amaçlarla melhem ya da parfüm taşımada bir nakil kabı olarak kullanıldığına işaret etmektedir.

Gre Virike kabının ağız kenarı ve boynu içindeki aşınma izleri, kabın ağzının bir tupa ile kapatılmış olduğuna işaret etmektedir. Boynun dış yüzeyinde de aşınma izlerinin bulunuşu, şişenin boyundan bağlanarak taşınmış olabileceğini, ya da ağzını kapatan tıpanın üzerine gerilen bir deri parçasının boyna bağlanarak kabın içindeki sıvının dışarı akmasının önlendiğini göstermektedir. Kap gövdesi üzerinde boyundan itibaren dibe kadar inen verrev aşınma izleri, omuz ve karın üzerinde birbirini keserek iki sıra halinde dörder baklava biçimi oluşturmaktadır. Bu izler omuz kesiminde 0.535 cm genişlikte, derin aşınmalar şeklinde başlamakta, gövdenin alt bölümüne doğru 0.425 cm genişlikte daha sık izler halinde devam etmekte, ancak alt karın bölgesinden dibe kadar olan kesimde izlenmemektedir. Gövdenin alt kesiminde yer yer korunmuş olan beyaz izler, çürümüş bir organik maddenin kalıntıları olmalıdır.

"Suriye şişeleri"nin yayınlanan fotoğrafları incelendiğinde, Tell Chuera'da bulunan bir şişenin⁷² yatay perdah izli yüzey üzerinde iki diagonal beyaz şerit ve Tiriş Höyük şişesi⁷³ üzerinde de baklava dilimlerini andıran beyaz hatlar görünmesine karşın, bunların Gre Virike şişesindekilerle aynı nitelikte olup olmadıkları kesin olarak anlaşılamamıştır. Bu şişelere ilişkin yayınlarda da benzeri izlerden söz edilmemiştir⁷⁴. Buna karşın Tell Banat'ta bulunan, yaklaşık 14-15 cm. boyutlarda beş çömlekçik üzerinde belirlenen baklava deseni oluşturan çizgilerin, bu kapların bir file içinde asılarak kullanıldığını kanıtlayan izler olduğu belirtilmiştir⁷⁵.

⁶⁹ Aynı eser 175, Çiz. 5:3.

⁷⁰ Schliemann 1881: 441, Nr. 408, S. 604, Nr. 1124; Schmidt 1902: 78, No. 1824; Blegen 1950: Pl. 130: B5; aynı yazar 1951: 27, Pl. 70: 34.750; Podzuweit 1979: 182, Taf. 11A, Typ IIIa.

⁷¹ Schliemann 1874: 36, Taf. 130, No. 2576.

⁷² Moortgat 1960: Abb. 6.

⁷³ Algaze ve diğerleri 1995: Fig. 26.

⁷⁴ G. Algaze ile yapılan sözlü görüşmede de Tiriş Höyük şişeleri üzerinde bu biçimde aşınma izlerine rastlanmadığı belirtilmiştir. Bu bilgi için kendisine şükranlarımı sunarım.

⁷⁵ Porter 1995: 20, Fig. 16: P19, P50, P211.

Eski Önasya ve Akdeniz'de büyük boyutlu kapların özellikle içleri dolu iken ağırlaşmaları nedeniyle kulplarından bağlanan ipler ya da bir file yardımı ile taşındıkları bilinmektedir. İp delikli tutamakları olan ya da üzerinde iple taşındığına ilişkin izler bulunan kaplar, taşıma ya da bir yere asma işleminin nasıl yapıldığı hakkında fikir vermektedir.

Fara'da bulunan Erhanedanlar II Çağına ait bir silindir mühür baskısında⁷⁶ ve Hafaca'da MÖ. 3. bin başlarına tarihlenen alabastardan yapılmış bir adak levhası üzerinde⁷⁷ iki kişinin büyük bir kabı taşıdığı tasvir edilmiştir. Bu sahnelerde kabın dibinin oturtulduğu çanak biçimli bir sepetten çıkan iplerin, iki kişinin omuzlarındaki sopaya asıldığı görülmektedir (Şekil 4). Mısır'da MÖ. 15. yüzyıla tarihlenen Rekhmara'nın mezar freski üzerinde, Kenan ülkesinden getirilen içi şarap dolu bir amphoranın taşınışı tasvir edilmiştir⁷⁸. Bu tasvirde kap, iki kişinin omuzlarına aldıkları sopaya asılmış bir file içerisinde taşınmaktadır (Şekil 5). Hatnofer'in aynı çağa tarihlenen mezarında bir sepet içerisinde keten kordonlarla makrame tarzında örülmüş bir file bulunmuştur⁷⁹. Filenin dip kısmında kabın dip kısmının geçirilmesi için yapraklardan bir kasnak oluşturulmuş, sapları da yukarıdan bir sopaya geçirilecek biçimde örülmüştür. Bu file bir amphoranın taşınması için uygun boyutlarda üretilmiştir. Gre Virike şişesi üzerindeki izlerin kabın daralarak sivri dibin oluştuğu alt karın kesiminde izlenememesi, bu kabın benzeri bir kasnağa sahip bir file içerisinde taşındığını düşündürmektedir.

Eski Önasya tasvirlerinde küçük boyutlu şişelerin genellikle boyundan ya da dipten tutularak taşındıkları görülmektedir. Akkad ve III. Ur Çağı geçiş evresine tarihlenen Suriye kökenli silindir mühür baskılarında "Suriye şişeleri" tanrıların elinde (Şekil 3)⁸⁰ ya da mühür sahnesinin boş kalan kesimlerinde doldurma motifi⁸¹ olarak görülmektedir. Bir Suriye Grubu silindir mühür baskısında bir kişinin üzerinde taşıdığı nesnenin⁸² bir çanta mı, ya da bir kap mı olduğu belirgin değildir.

⁷⁶ Frankfort 1939: Pl. XI: f.

⁷⁷ Cole 1979: 705, Fig. 505; Hrouda 1991: 332.

⁷⁸ Grace 1961: Fig. 12.

⁷⁹ Roehring 2002: 37, Fig. 49.

⁸⁰ Moortgat 1988³, 105, Taf. 34:253, 62:523; N. Özgüç 1968 a, 19, 31, Taf. XXVI:3; Erkanal 1993, Lev. 71: VII 7-B/01, VII 7-X/01.

⁸¹ Özgüç, N. 1968 a: 17, 28, Taf. XV: A; Erkanal 1993: 143, Lev. 71: V 1-A/02, I-A/09.

⁸² Özgüç, N. 1968 b: 161 v.d., Lev. XLVII, 2; Erkanal 1993: 59, Lev. 22, 39, No. V 2-X/05.

Gre Virike şişesi üzerindeki izlerin ipten ya da deri şeritlerden üretilmiş bir fileye (Şekil 2) ait olabileceği göz önüne alındığında, "Suriye şişeleri"nin de bir file içerisinde kişilerin üzerinde, ya da giysinin bir tarafına bağlanarak taşındıkları düşünülebilir. Bu kaplar evin herhangi bir yerindeki kancaya bir file içerisinde asılmış ve içindeki maddeye gerek duyuldukça asıldıkları yerden alınmış olmalıdır. Gre Virike kabı, büyük olasılıkla günlük hayatta bu biçimde kullanılan bir kaptı ve ölen bir çocuğun mezarına, ona öteki dünyada da kullanabilmesi için bırakılmıştı. Kabin üzerindeki, olasılıkla çürümüş organik maddeye ait beyaz kalıntılar, bu şişenin içinde taşındığı file ile birlikte mezara bırakıldığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, E. (1997), *Die Keramik der Frühbronzezeit in Anatolien mit "syrischen Affinitäten"*. Münster: Ugarit Verlag.
- Algaze, G., M. A. Evins, M. L. Ingraham, L. Marfoe ve K. A. Yener. (1990), *Town and Country in Southeastern Anatolia II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük*. Chicago: The Oriental Institute.
- Algaze, G., A. Mısır ve T. Wilkinson. (1992). "Şanlıurfa Museum / University of California Excavations and Surveys at Titriş Höyük, 1991: A Preliminary Report", *Anatolica* 18: 33-60.
- Algaze, G. ve diğerleri. (1994). "Titriş Höyük. A Small EBA Urban Center in Southeastern Anatolia: The 1994 Season", *Anatolica* 21: 13-64.
- Alkım, H. (1979). "Gedikli (Karahöyük) Çanak-Çömleğine Toplu Bir Bakış", VIII. *Türk Tarih Kongresi* I: 135-142.
- Alkım, U. B. (1964). "İslahiye Bölgesinde Türk Tarih Kurumu Adına 1955-1962 Yılları Arasında Yapılan Tarihi ve Arkeolojik Araştırmalar", *Türk Tarih Kurumu Yıllık Konferansları* I: 165-178.
- Alkım, U. B. (1965). "Archaeological Activities in Turkey (1962)", *Orientalia Nova Series* 33: 503-507.
- Alkım, U. B. (1969). "The Amanus Region in Turkey. New Light on the Historical Geography and Archaeology", *Archaeology* 22: 280-286.
- Alkım, U. B. ve H. Alkım. (1966). "Gedikli (Karahöyük) Kazısı Birinci Ön-Rapor. First Preliminary Report", *Belleten* XXX (117): 1-56.
- Blegen, C. W., J. L. Caskey, M. Rawson ve J. Sperling. (1950), *Troy I: General Introduction, The First and Second Settlements*. Princeton: Princeton University Press.

- Blegen, C. W., J. L. Caskey ve M. Rawson. (1951), *Troy II: The Third, Fourth and Fifth Settlements*. Princeton: Princeton University Press.
- Braidwood, R. J. ve L. S. Braidwood. (1960). *Excavations in the Plain of Antioch I: The Earlier Assemblages, Phases A-J*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Campbell, S. (2002). "Questions of Definition in the Early Bronze Age of the Tishrin Dam", C. Marro ve H. Hauptmann (eds.) *Chronologies des Pays du Caucase et de L'euphrate aux IVe-IIIe Millenaires*. Paris: De Boccard: 53-63.
- Cole, S. M. (1979). "Landtransport without Wheels, Roads and Bridges", C. Singer ve diğerleri (eds), *A History of Technology I: From Early Times to Fall of Anient Empires, c. 500 B.C.* Oxford: The Clarendon Press: 704-715.
- Conti, A. M. ve C. Persiani. (1993). "When Worlds Collide. Cultural Developments in Eastern Anatolia in the Early Bronze Age", M. Frangipane ve diğerleri (Eds.), *Between the Rivers and over the Mountains. Archaeologica Anatolica et Mesopotamica. Alba Palmieri Dedicata*. Rome: Gruppo Editoriale Internazionale: 361-413.
- Dornemann, R. H. (1988). "Tell Hadidi: One Bronze Age Site Among Many in the Tabqa Dam Salvage Area", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 270: 13-42.
- Efe, T. (1999). "Küllüoba 1997 Kazısı", XX. *Kazı Sonuçları Toplantısı* I: 165-181.
- Erkanal, A. (1993), *Anadolu'da Bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Fielden, K. (1977). "Tell Brak 1976: The Pottery", *Iraq* 39: 245-256.
- Fitz, V. (1984). "Steinzeug vom Tell Chuēra: Das früheste Beispiel für die Herstellung dicht gebrannter Keramik", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie* 74: 123-132.
- Frankfort, H. (1939), *Cylinder Seals*. London: Macmillan and Co.
- Fugmann, E. (1958), *Hama II/1. Fouilles et Recherches 1931-1938*. Copenhagen: Carlsberg.
- Goldman, H. (1956), *Excavations at Gözlı Kule, Tarsus II: From the Neolithic through the Bronze Age*. Princeton: Princeton University Press.

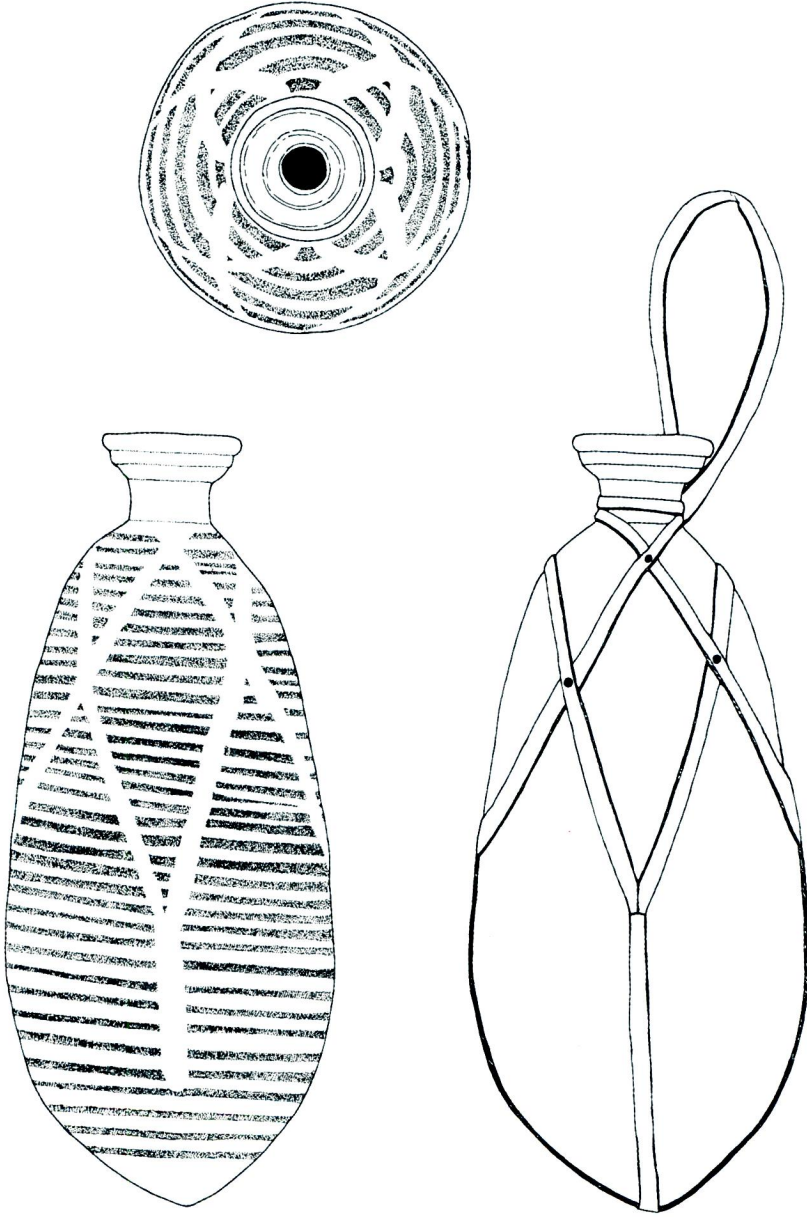
- Grace, V. R. (1961), *Amphoras and Ancient Wine Trade. Excavations of the Athenian Agora, Picture Book 6. American School of Classical Studies at Athens*. Princeton: ASCS Athens.
- Hauptmann, H. (1969/70). "Norşuntepe. Historische Geographie und Ergebnisse der Grabungen 1968/69", *Istanbuler Mitteilungen* 19/20: 21-78.
- Hauptmann, H. (2000). "Zur Chronologie des 3. Jahrtausends v. Chr. am oberen Euphrat Aufgrund der Stratigraphie des Norşuntepe", C. Marro ve H. Hauptmann (Eds.), *Chronologies des Pays du Caucase et de L'euphrate aux IVe-IIIe Millenaires*. Paris: De Boccard: 419-438.
- Heinz, M. (1992), *Tell Atchana / Alalakh: Die Schichten VII-XVII*. Neukirchen-Vluyn: Butzon & Keverlaer.
- Hrouda, B. (1991), *Der alte Orient. Geschichte und Kultur des alten Vorderasiens*. München: Bertelsmann Verlag GmbH.
- Ingholt, H. (1940), *Rapport Préliminaire Sur sept campagnes de fouilles a Hama en Syrie (1932-1938)*. Kobenhavn: Munksgaard.
- Jamieson, A. S. (1993). "The Euphrates Valley and Early Bronze Age Ceramic Traditions", *Abr-Nahrain* 31: 36-92.
- Kampschulte, I. ve W. Orthmann. (1984), *Gräber des 3. Jahrtausends im syrischen Euphrattal. Ausgrabungen bei Tawi 1975 und 1978*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Kontani, R. (1995). "Relations Between Kültepe and Northern Syria During the Third Millennium BC", *Bulletin of the Ancient Orient Museum* XVI: 109-142.
- Kühne, H. (1976), *Die Keramik vom Tell Chūera und ihre Beziehungen zu Funden aus Syrien-Palästina, der Türkei und dem Iraq*. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Kühne, H. ve G. Schneider. (1988). "Neue Untersuchungen zur metallischen Ware", *Damaszener Mitteilungen* 3: 83-139.
- Lebeau, M. (1986). "Rapport préliminaire sur la deuxième campagne de fouilles à Tell Melebiya (Moyen-Khabour-printemps 1985)", *Akkadica* 49: 1-16.
- Lebeau, M. (2000). "Stratified Archaeological Evidence and Compared Periodizations in the Syrian Jezirah During the Third Millennium BC", C. Marro ve H. Hauptmann (Eds.), *Chronologies des Pays du Caucase et de L'euphrate aux IVe-IIIe Millenaires*. Paris: De Boccard: 167-192.

- van Loon, M. (1979). "1974 and 1975 Preliminary Results of the Excavations at Selenkahiye Near Meskene, Syria", *Annual of the Schools of Oriental Research* 44: 97-112.
- Mallowan, M. E. L. (1946). "Excavations in the Baliḥ Valley", *Iraq* 8: 111-159.
- Al-Maḡdissi, M. ve M. Yabroudi. (1987). "Chronique Archéologique Syria. Poterie du Bronze Ancien IV de la Vallée de l'Oronte", *Syria* 64: 291-295.
- Marfoe, L. ve diğeri (1986). "The Chicago Euphrates Archaeological Project 1980-1984: An Interim Report", *Anatolica* 13: 37-147.
- Mazzoni, S. (1985a). "Elements of Ceramic Cultures of Early Syrian Ebla in Comparison with Syro-Palestinian EB IV", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 257: 1-18.
- Mazzoni, S. (1985b). "Frontières Céramiques et le Haut Euphrate au Bronze Ancien IV", *Mari Annales de Recherches Interdisciplinaires* 4: 561-577.
- Mellink, M. J. (1962). "The Prehistory of Syrio-Cilicia", *Bibliotheca Orientalis* 19: 219-226.
- Mellink, M. J. (1965a). "Anatolian Chronology" R. W. Ehrich (Ed.), *Chronologies in Old World Archaeology*. London: The University of Chicago Press: 101-131.
- Mellink, M. J. (1965b). "Archaeology in Asia Minor", *American Journal of Archaeology* 69: 133-149.
- Mellink, M. J. (1992). "Anatolian Chronology" R. W. Ehrich (Ed.), *Chronologies in Old World Archaeology*. London: The University of Chicago Press: 207-220.
- Moortgat, A. (1960), *Tell Chuēra in Nordost-Syrien. Bericht über die zweite Grabungskampagne 1959*. Wiesbaden: Otto Harrasowitz.
- Moortgat, A. (1988), *Vorderasiatische Rollsiegel*. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Orthmann, W. (1963). *Die Keramik der frühen Bronzezeit aus Inneranatolien*. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- Orthmann, W. (1981). *Halawa 1977-1979. Vorläufiger Bericht über die 1. bis 3. Grabungskampagne*. Bonn: Habelt.
- Orthmann, W. ve A. Pruß. (1995). "Der Palast F", W. Orthmann ve diğeri (eds.), *Ausgrabungen in Tell Chuēra in Nordost-Syrien I: Vorbericht über die Grabungskampagnen 1986 bis 1992*. Saarbrücken: Saarbrücker Druckerei und Verlag: 121-172.

- Orthmann, W. ve E. Rova. (1991). *Gräber des 3. Jt. v. Chr. im syrischen Euphrattal 2. Ausgrabungen in Wreide*. Bonn: Saarbrücker Druckerei und Verlag.
- von der Osten, H. H. (1937). *The Alishar Hüyük III: Seasons of 1930-32*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ökse, A. T. (2001). "Gre Virike 1999 Kazısı", N. Tuna ve diğerleri (eds.), *II-İsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları*. Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi Tarihsel Çevre Araştırma ve Değerlendirme Merkezi: 263-307.
- Öktü, A. (1973). *Die Intermediate-Keramik in Kleinasien*. Freie Universität Berlin: Doktora Tezi.
- Özgen, E. (1989/90). "Oylum Höyük. A Brief Account of Investigations Conducted in 1987 and 1989", *Anatolica* 16: 21-19.
- Özgen, E., B. Helwing ve H. Tekin. (1997). "Vorläufiger Bericht über die Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük", *Istanbul Mitteilungen* 47: 39-90.
- Özgüç, N. (1957). "Marble Idols and Statuettes from the Excavations at Kültepe", *Belleten* 21 (81): 71- 80.
- Özgüç, N. (1968a), *Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Özgüç, N. (1968b). "Afyonkarahisar, Kayseri ve Malatya Çevresinden Derlenmiş Olan Mühürler", *Anadolu* 10: 155-178.
- Özgüç, T. (1986). "New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millennium B.C.", J. V. Canby, E. Porada, B. S. Ridgway ve T. Stech (Eds.), *Ancient Anatolia: Aspects of Change and Cultural Development. Essays in Honor of M. J. Mellink*. Madison: The University of Wisconsin Press: 31-47.
- Özten, A. (1989). "A Group of Early Bronze Age Pottery from the Konya and Niğde Region", in: K. Emre ve diğerleri (eds.), *Anatolia and the Ancient Near East. Studies in Honor of T. Özgüç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 407-418.
- Parrot, A. (1956). *Le Temple D'Ishtar. Mission Archéologique de Mari I*. Paris: Lib. Orientaliste, Paul Geuthner.

- Parzinger, H. (1993). *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte des Jungstein-, Kupfer- und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und mittlerem Taurus*. Mainz: Verlag Phillip von Zabern.
- Podzuweit, C. (1979), *Trojanische Gefäßformen der Frühbronzezeit in Anatolien, der Ägäis und angrenzenden Gebieten*. Mainz: Verlag Phillip von Zabern.
- Porter, A. (1995). "Tell Banat - Tomb I", *Damaszener Mitteilungen* 8: 1-50.
- Prag, K. (1970). "The Deep Sounding at Harran in Turkey", *Levant* 2: 63-94.
- Pruß, A. (2000). "The Metallic Ware of Upper Mesopotamia: Definition, Chronology and Distribution", C. Marro ve H. Hauptmann (eds.), *Chronologies des Pays du Caucase et de L'euphrate aux IVe-IIIe Millenaires*. Paris: De Boccard: 193-203.
- Roehring, C. H. (2002). "Life Along the Nile. Three Egyptians of Ancient Thebes". *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, LX (1): 4-56.
- Sagona, A. (1986). "An Early Bronze Age IV Tomb at al-Qitar, Syria", *Abr-Nahrain* 24: 107-119.
- Schachner, Ş. ve A. Schachner. (1995). "Eine 'syrische' Flasche aus Fara", *Mitteilungen der deutschen Orientgesellschaft* 127: 83-96.
- Schliemann, H. (1874). *Atlas des Antiquités Troyennes*. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Schliemann, H. (1881). *Ilios: Stadt und Land der Trojaner*. Leipzig: F. A. Brockhaus.
- Schmidt, H. (1902). *Trojanische Altertümer*. Berlin: Georg Reimer Verlag.
- Schneider, G. (1989). "A Technical Study of North-Mesopotamian Stone Ware", *World Archaeology* 21 (1): 30-50.
- Schneider, G. (1994). "Rohstoffe und Brenntechnik von Keramik in Nordmesopotamien", R.-B. Wartke (ed.), *Handwerk und Technologie im Alten Orient. Ein Beitrag zur Geschichte der Technik im Altertum*. Mainz: Philipp von Zabern: 99-109.
- Schwartz, G. M. (1988). *A Ceramic Chronology from Tell Leilan: Operation I*. New Haven / London: Yale University Press.
- Spanos, P. Z. (1972). *Untersuchung über den bei Homer 'depas amphiky-pellon' genannten Gefäßtypus*, Tübingen: Verlag Ernst Wasmuth.
- Spanos, P. Z. ve E. Strommenger. (1993). "Zu den Beziehungen zwischen Nordwestanatolien und Nordsyrien/ Nordmesopotamien im III.

- Jahrtausend vor Christus", M. J. Mellink, E. Porada ve T. Özgüç (Eds.), *Aspects of Art and Iconography: Anatolia and its Neighbours. Studies in Honor of N. Özgüç*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi: 573-578.
- Strommenger, E. (1970a). "Keramik", E. Heinrich ve diğerleri, "Zweiter Vorläufiger Bericht über die von der deutschen Orientgesellschaft und Mitteln der Stiftung Volkswagenwerk in Habuba Kabira und in Mumbaqat unternommenen archäologischen Untersuchungen", *Mitteilungen der deutschen Orientgesellschaft* 102: 45-50.
- Strommenger, E. (1970b). "Keramik", E. Heinrich ve diğerleri, "Über die von der DOG mit Mitteln der Stiftung Volkswagenwerk in Habuba Kabira und in Mumbaqat unternommenen archäologischen Untersuchungen", *Annales Archéologiques Arabes Syriennes* 20: 25-44.
- Suleiman, A. (1984). "Excavations at Ansari-Aleppo for the Seasons 1973-1980. Early and Middle Bronze Age", *Akkadica* 40: 1-16.
- Thureau-Dangin, F. ve M. Dunand. (1936). *Til Barsip*. Paris: Librairie Orientalist, Paul Geuthner.
- Watelin, L. C. (1934). *Excavations at Kish IV, 1925-1930*. Paris: Librairie Orientalist, Paul Geuthner.
- Woolley, C. L. (1914). "Hittite Burial Customs", *Annals of Archaeology and Anthropology* 6: 87-98.
- Woolley, C. L. (1921), *Carcemish II: The Town Defences*. London: Prit. Mus.
- Woolley, C. L. (1955). *Alalakh. An Account of the Excavations at Tell Atchana in the Hatay, 1937-1949*. Oxford: Oxford University Press.
- Woolley, C. L. ve R. D. Barnett. (1952), *Carchemish III: The Excavations in the Inner Town*. London: The Trustees of the British Museum.
- Yakar, J. (1985). *The Later Prehistory of Anatolia: The Late Chalcolithic and Early Bronze Age*. Oxford: British Archaeological Report Publications.

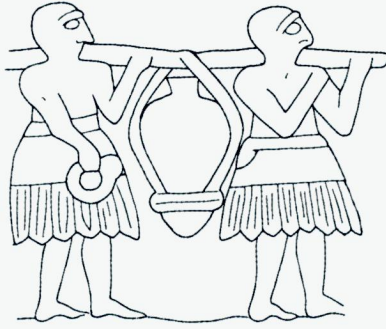

Şekil 1- Gre Virike J9/0092/02 No.lu Suriye Şişesi. (Çizim: A. Görmüş ve Ö. Yılmaz)

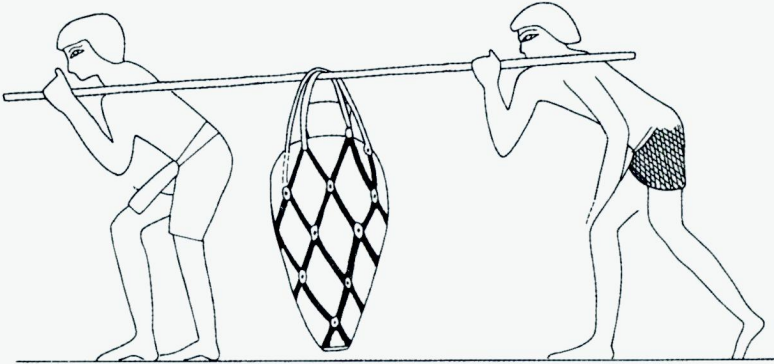
Şekil 2- Gre Virike Şişesinin File Rekonstrüksiyonu (Çizim: A. Görmüş ve Ö. Yılmaz)

Şekil 3- Suriye Mühürleri Üzerinde Şişe Taşıma Tarzı
(Alınan Eser: Erkanal 1993: Lev. 37, No. II7-B/01, Lev. 41, No. VII2-X/01ve II3-X/01)

Şekil 4- Hafaca Adak Levhası Üzerinde Büyük Kap Taşıma Tarzı
(Alınan Eser: Cole 1979: 705, Fig. 505)

Şekil 5- Rekhmara Mezar Freski Üzerinde Amphora Taşıma Tarzı
(Alınan Eser: Grace 1961: Fig. 12)

1

2

Resim 1-2 - Gre Virike Çocuk Mezarı No. J9/028/G Buluntuları
(Fotoğraf: H. Uğur Dağ ve G. Mustafaoğlu)

A. Tuba Ökse

Resim 3 - Gre Virike Şişesinin Yandan Görünümü
(Fotoğraf: A. T. Ökse)

Resim 4 - Gre Virike Şişesinin Üstten Görünümü (Fotoğraf: A. T. Ökse)